

Vnútorne členenie a príslušenstvá šľachtickej kúrie na konci stredoveku (deľba kúrie v Lukavici v roku 1524)

PAVOL MALINIAK

*Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici*

Interior arrangement and accessories of a manor house at the end of the Middle Ages (division of the manor in Lukavica in 1524)

Abstract: In 1524 brothers John, George and Stephen divided the manor house (*curia nobilitaris*) of their father in the village Lukavica into three parts. Only the first of the brothers remained living in Lukavica and was still a lower-ranking member of the nobility. The division of the manor describes the interior spaces of the house: the black room, the old kitchen, the room behind the kitchen, the hall and the room with lighting. The house also had a cellar. In the courtyard there was a piggery, stables, barn and a chicken coop. The entrance consisted of a gate with a small tower. Another black room, a brewery, a pond and a mill belonged to the nobleman's house. The division is exceptionally detailed and it is a unique source in the region of the Zvolen County. The charter has been preserved in a copy from the middle of the 16th century. The manor and its accessories became the subject of disputes and repeated divisions over the following generations. Female members of the family, in some cases married to non-nobles, played an important role in these disputes. The manor house in Lukavica still existed at the end of the 17th century after the change of owners. It is possible that it was subsequently converted into a farmstead, which still exists to the north of the village.

Keywords: manor house, lower nobility, female inheritance, Lukavica village, Zvolen County.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2023.26.02.41-57>

Opisy sídiel nižšej šľachty zo stredoveku patria skôr k ojedinele zachovaným dokumentom. Faktografickú a interpretačnú hodnotu tohto druhu prameňa preto nemusí znižovať ani skutočnosť, ak sa týka vymretého rodu a terénna identifikácia opisovaného sídla je otázná. Takýmto prípadom je deľba majetku šľachtického rodu z Lukavice, spojená zároveň s dejinami rodu z Ostrej Lúky. Vývoj vlastníckych vzťahov podmienil zachovanie deľby v archíve ostrolúckych zemanov. Najstaršia časť fondu rodu Ostrolúckych zahŕňajúca písomnosti z 13. – 16. storočia je v súčasnosti nezvestná. V Maďarskom národnom archíve sa nachádzajú ich fotokópie, vrátane niektorých prameňov k skúmanej

téme.¹ Na druhej strane, viaceré staršie písomnosti obsahuje časť rodového archívu uloženého v Štátnom archíve v Banskej Bystrici. Zrejme aj kvôli nespracovanosti materiálu eviduje celouhorská databáza stredovekých rukopisov iba dva exempláre listín (neskoršie odpisy) z uvedeného fondu.² Medzi majetkovoprávnymi dokumentmi, ktoré tvoria prevažne elenchy k dedičským a súdnym konaniam v 16. storočí, sa okrem toho zachovali aj dobové odpisy štyroch ďalších stredovekých listín v plnom znení.³

Doterajšie syntézy venované stredovekým i ranonovovekým kúriám, kaštieľom alebo hrádkom vo vlastníctve uhorskej šľachty Lukavicu položenú vo Zvolenskej stolici neskúmali.⁴ Mohol k tomu prispieť fakt, že kúria neslúžila pôvodnému účelu dlhodobo a v novoveku v nej už nesídili šľachtickí vlastníci. Územie Lukavice sa v 14. storočí vyčlenilo z chotára Čerína a zostalo majetkom miestnych zemanov. Okolo polovice 15. storočia žil v Lukavici zemepán Dominik (maď. Domonkos), po ktorom jeho potomkovia prevzali prímeno Domankuš. Majetok v ich rukách vystupoval aj pod označením Domankušova Ves. Dôvodom bolo snáď odlíšenie od majetkového podielu, ktorý v Lukavici vlastnilo Zvolenské panstvo.⁵ V závere stredoveku viedli vtedajší spoluvlastníci Lukavice, synovia Ladislava Domankuša, pred súdom Zvolenskej stolice sériu sporov.

¹ CSAPÓ, György: Az osztróluikai Osztróluiczky család története. In: *Turul*, LXVII. évf., 1994, 3. füz., s. 67; FURDÍKOVÁ, Eva: Šľachtický rod Ostrolúckych z Ostrej Lúky. In: *Šľachta stredného Slovenska a jej vplyv na kultúrny rozvoj regiónu*. Ed. M. Bôbová. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2015, s. 77. Fotokópie a novozískané originály listín z rokov 1286 – 1509: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Budapest (ďalej MNL OL), Diplomatikai fényképgyűjtemény (ďalej DF) 254 168-254 213, 288 334, Diplomatikai levéltár (ďalej DL) 108 176-108 178. Fotokópie listín z rokov 1546 – 1589: MNL OL, U 197 (X 7447), Osztróluiczky család levéltára (ďalej Osztróluiczky).

² MNL OL, DF 268 896-268 897.

³ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), fond Rod Ostrolúcky z Ostrej Lúky (ďalej Ostrolúcky), Majetkovoprávne písomnosti, škat. 2, Urpín 1524 – 1860, bez signatúr: listina vydaná Turčianskym konventom 24. novembra 1521, listina vydaná Turčianskym konventom 22. apríla 1524, listina vydaná Zvolenskou stolicou 5. mája 1524, listina vydaná Šahanským konventom 2. augusta 1526. Okrem del'by Lukavice sa ostatné tri listiny týkajú majetku Urpín, pričom jedna z nich je známa v stredovekom aj novovekom odpise. Slovenský národný archív v Bratislave, fond Hodnoverné miesto Turčiansky konvent, škat. 91, Protocollum vetustum, fol. 77r-v; MATULAY, Ctibor (ed.): *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností (1020) 1255 – 1536 I*. Bratislava : Archívna správa MV SSR, 1980, s. 187-188, č. 577.

⁴ TAKÁCS, H. Marianna: *Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970; KOPPÁNY, Tibor: *A középkori Magyarország kastélyai*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999; JANURA, Tomáš – FILLOVÁ, Lubica – ŠIMKOVIC, Michal: *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola, 2016.

⁵ MALINIÁK, Pavol: Osídlenie od 13. storočia do konca stredoveku. In: TOMEČEK, Oto (ed.): *Osídlenie Zvolenskej kotliny od včasného stredoveku do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 2009, s. 86.

Ján Domankuš sa najprv v roku 1523 sťažoval na svojich bratov Juraja a Štefana, ktorí ho napádali a urážali. Juraj so Štefanom vzápätí protestovali proti Jánovi, ktorý im sľúbil uzavretie dohody o užívaní dedičstva po otcovi.⁶ Prípado sa dostal až pred panovníka, ktorý nariadil vyslať do Lukavice komisiu šľachticov a vykonať del'bu. Každého z troch bratov mali zastupovať štyria sudcovia (*arbitres*). Ak by niektorý z bratov del'be odporoval, mal zaplatiť pokutu 100 zlatých florénov. Dátum del'by zhromaždenie šľachticov určilo na sviatok Gregora pápeža (12. marca) 1524.⁷ Rozdelenie majetku sa uskutočnilo v určenom termíne, o čom už vypovedá listina vydaná zástupcami Zvolenskej stolice.

Zvolenský župan Bernard Beheim a slúžni Zvolenskej stolice 5. mája 1524 dosvedčili, že na príkaz uhorského kráľa Ľudovíta II. Jagelovského vykonali del'bu majetku medzi Jurajom, Štefanom a Jánom, synmi nebohého Ladislava Domankuša z Lukavice. Del'ba sa vzťahovala na všetky hnutelné a nehnuteľné majetky, ako i majetkové podiely po ich otcovi aj matke. Stolica vyslala na vykonanie del'by sedem šľachticov – hodnoverných a spoľahlivých mužov: podžupana Baltazára Radvanského, slúžnych Jána Stecka a Mikuláša Prekopa, vígľášskeho kastelána Šimona z Vyšelian (*Wyscheleny*), zemanov Juraja Mičinského a Petra Radvanského, a napokon l'upčianskeho kastelána Martina.⁸ Údaje o všetkých protagonistoch sa javia ako spoľahlivé. Uvádzaní zástupcovia Zvolenskej stolice, ako aj kasteláni v danom období skutočne pôsobili v úradoch. Za nový pritom možno považovať doklad o pôsobení Baltazára Radvanského vo funkcii podžupana, ktorý archontologické bádanie doposiaľ nevidovalo. Genealogické zaradenie potvrdzuje identifikáciu miestnych zemanov.⁹

Vyslaní šľachtici po návrate oznámili županovi, že 12. marca 1524 v Lukavici rozdelili sporný majetok na tri rovnaké diely. Listina najprv

---

⁶ ŠA BB, fond Zvolenská župa (ďalej ZŽ), škat. 31, Kongregačný protokol I, pag. 117, 120. Edíciu zápisov z rokov 1506 – 1526 pripravil MATULAY, Ctibor: *Kongregačný protokol Zvolenskej župy 1506 – 1579. Diplomová práca*. Bratislava : Katedra slovenských dejín a archívnictva FF UK, 1962, s. 203, č. 358, 359, 360, s. 206-207, č. 372.

⁷ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 123-126; MATULAY, *Kongregačný protokol...*, s. 211, č. 386, s. 213, č. 393.

⁸ Znenie listiny v prílohe 1.

⁹ KENYERES, István: *Uradalnak és végvárad. A kamarai birtokok és törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest : Új Mandátum, 2008, s. 238, 330-331; TÓTH, C. Norbert et al.: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 II. Megyék*. Budapest : MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2017, s. 388, 390; SÍTÁR, Tomáš: *Osídlenie Novohradskej stolice v stredoveku*. Krná : Miloš Hric a Mesto Lučenec, 2019, s. 619, 765; MALINIÁK, Pavol: Ľupča, Vígľáš. In: DVORÁKOVÁ, Daniela et al.: *Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava : Veda, 2017, s. 343, 420; ĎURKOVÁ, Mária: Rod Mičinských z Mičinej. In: *Historický zborník*, roč. 12, 2002, č. 1-2, s. 33; ĎURKOVÁ, Mária: Radvanskovci z Radvane. Najstaršie dejiny rodu. In: *Historický zborník*, roč. 15, 2005, č. 2, s. 20-21.

opisuje časti šľachtickej kúrie. Čiernu izbu, starú kuchyňu, obydlie za kuchyňou a tretinu siene od brány domu až po stĺp uprostred siene a ďalej k malým dverám spolu s tretinou pivnice vyčlenili Jánovi Domankušovi, mladšiemu synovi Ladislava Domankuša. Zvyšné dve tretiny siene a pivnice, ako aj osvetlené obydlie prisúdili Jurajovi a Štefanovi, starším synom Ladislava Domankuša. Po vyjdení z domu cez malé dvere prišli na dvor ku chlievom, v ktorých sa krmili svine. Chlievy po pravej strane smerom na východ pripadli Jurajovi a Štefanovi. Chlievy po ľavej strane smerom na juh pripadli Jánovi. Miesto na ustajnenie dobytku v rozsahu dvoch tretín zo západnej strany získali Juraj so Štefanom. Tretinu z východnej strany získal Ján. Na tretiny si bratia rozdelili aj humno. Horná časť na západnej strane pripadla Jurajovi a Štefanovi. Tretina humna na východnej strane pripadla Jánovi. Potom prešli cez dvor popri bráne, kde sa nachádzal nový kurín, ktorý spolu s vežičkou nad bránou získali Juraj so Štefanom. Smerom na východ stála pri potoku Lukavica čierna izba, ktorú spolu s pivovarom vyčlenili Jánovi. Rybník a mlyn mali bratia užívať podelené na tri časti. Záhrada a lúky od rybníka po mlyn pripadla Jánovi a jeho dedičom. Záhrada a lúky od mlyna až po majer zvaný Kunier mali rozdelené na dve časti vlastníť Juraj so Štefanom. Obrábané aj neobrábané poľnosti, pasienky, lúky, háje a lesy si mali bratia podeliť podľa práva na tri diely. Ak by sa niektorý z nich del'be bránil, mali mu jeho časť ohodnotiť a vyčleniť. Z predchádzajúcich sporov i zo samotnej del'by je zrejmé, že najmladší brat Ján zostal sídlit' v kúrii, pričom Juraj a Štefan vystupovali v del'be spoločne. Okrem vlastníckych nárokov je však pozoruhodná identifikácia a poloha uvádzaných objektov.

Opis majetku začína čiernou izbou (*stuba nigra*) spomínanou najprv vedľa starej kuchyne (*coquina antiqua*). Inú čiernu izbu menuje del'ba východne pri toku Lukavica (z čoho zároveň vyplýva, že kúria stála na pravej strane potoka, avšak nie priamo pri ňom). Pod čiernou izbou snád' vystupovala miestnosť s ohniskom na údenie a sušenie alebo pecou na pečenie chleba, oddelená od vlastnej kuchyne určenej na prípravu ostatných jedál. V šľachtických sídlach išlo o rozšírené členenie na dva samostatné priestory. V prípade kuchyne s prívlastkom „stará“ mohla v použitom kontexte figurovať veľká kuchyňa. Materiál, z ktorého bola vybudovaná, del'ba nespomína (rovnako, ako pri ostatných objektoch). Nemožno vylúčiť, že bola postavená z dreva, ako je to známe v iných lokalitách. Del'ba ďalej uvádza obydlie (*habitatio*) za kuchyňou. Vzhľadom na polohu je pravdepodobné, že išlo o sklad potravín (komoru), alebo príbytok pre služobníctvo.¹⁰ Nasledujúcim priestorom bola hlavná obytná

¹⁰ DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde: *Hradné kuchyne a šľachtické stravovanie v ranom novoveku. Radosti slávností, strasti každodennosti*. Bratislava: Historický ústav SAV – Veda, 2016, s. 31-35; FELD, István – OROSZ, Krisztina: *Burgküchen des Mittelalters und*

izba, výstižnejšie sieň, označená ako *pretorium*. Väčšie rozmery siene naznačuje jej tretinový rozsah vymeraný od vchodu (*porta*) do domu po stĺp (*statua*) a ďalej až po malé dvere (*parvum hostium*) do susednej miestnosti. Podiel bol vymedzený pomocou presných orientačných bodov, akými boli vstupy do jednotlivých priestorov. Stĺp uprostred siene, ktorý plnil akiste opornú funkciu, bol podobne výrazným bodom pre vyčlenenie podielu. Rovnakú úlohu plnili stĺpy aj pri del'bách iných šľachtických sídiel v tom období.¹¹ Podobu celej siene žiaľ listina podrobnejšie neopisuje. Veľkosť miestnosti, ani jej zariadenie podľa všetkého nedosahovali úroveň veľkej sály (*paloty*) rozšírenej v neskorom stredoveku v uhorských hradoch a kaštieľoch.¹² V rámci del'by domu vystupuje aj pivnica (*cellarium*) rozdelená na tri diely. Jej polohu listina nešpecifikuje. Mohla sa nachádzať vedľa domu, alebo priamo pod ním. Zaznamenaný opis v dome spomína aj osvetlenie s vyčleneným obydľím. Nie je celkom zrejmé, o aký zdroj svetla išlo.¹³ Zdá sa, že osvetlená bola osobitná miestnosť. Nakoniec možno dodať, že dom mal dva vstupy: bránu do siene a malé dvere do bočného obydľia.

Dvor kúrie pozostával z typických hospodárskych stavieb. Na rozdiel od domu si ich zúčastnené strany rozdelili podľa svetových strán, čo umožňuje rekonštruovať približnú orientáciu objektov. Chlievy (*stabula*) pre svine mohla tvoriť rohová budova orientovaná na východ a na juh. Stajne alebo maštale pre dobytok zrejme pozostávali z pozdĺžnej budovy v smere západ – východ. Rovnakú orientáciu malo aj humno (*horreum*) so spresnením, že na západnej strane stojí horná časť. Pri bráne do dvora pravdepodobne stála novostavba kurína pre sliepky. O určitej neistote pisára alebo prepisovateľa listiny na tomto mieste môže vypovedať nejednoznačná podoba latinského zápisu, ku ktorému vzápätí doplnil spresňujúce označenie, pôvodne *azda* v maďarskom jazyku.¹⁴ Nad bránou del'ba spomína vežičku (*pinaculum*), *azda* s jedným podlažím nad prejazdom do dvora. Použitie menej frekventovaného označenia v tomto prípade naznačuje, že sa nejednalo o bránovú vežu

---

der frühen Neuzeit im Königreich Ungarn. In: *Küche – Koche – Ernährung. Archäologie, Bauforschung und Naturwissenschaften*. Eds. U. Klein – M. Jansen – M. Untermann. Paderborn : Deutsche Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit, 2007, s. 66; KOPPÁNY, *A középkori Magyarország kastélyai*, s. 47.

¹¹ KNIEZSA, Štefan et al. (eds.): *Stredoveké české listiny*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1952, s. 107, č. 67.

¹² KUBINYI, András: Püspöki rezidenciák a középkori magyar királyságban. In: KUBINYI, András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest : METEM, 1999, s. 217-218; KOPPÁNY, *A középkori Magyarország kastélyai*, s. 49, 63.

¹³ K pojmu *lucida* vo význame luster, svietnik napr. NIERMEYER, Jan Frederik: *Medie latinitatis lexicon minus*. Leiden : Brill, 1976, s. 621.

¹⁴ Znenie pasáže v prílohe 1, spolu s poznámkou c.

s väčšími rozmermi a vnútornými priestormi. Del'ba nespomína oplote-
nie alebo ohradenie kúrie, keďže mohlo zostať v spoločnej starostlivosti.
V určitej forme ho možno očakávať. Zo záveru stredoveku je známe roz-
hodnutie uhorského kráľa Vladislava II. Jagelovského, podľa ktorého si
každý šľachtic mohol svoj dom slobodne opevniť ohradou a kameňmi,
ale nie v podobe kaštieľa alebo hradu. Povolenia na výstavbu šľachtic-
kých kúrií zo záveru stredoveku uvádzajú ohradenie jednoduchým plo-
tom a prípadne priekopou.¹⁵

Východne od kúrie pri potoku Lukavica del'ba uvádza ďalšiu čiernu
izbu a spolu s ňou aj pivovar (*braxatorium*). Je pravdepodobné, že čierna
izba s pivovarom funkčne súvisela, napr. ako sladovňa. Výroba a zjavne
i predaj piva v Lukavici priťahovali pozornosť. Ešte v roku 1523 sa Já-
novi Domankušovi jeho brat Juraj vyhrážal, že príde so svojimi podda-
nými k nemu domov a zničí mu pivovar. V roku 1526 sa Ján Domankuš
sťažoval pred stoličným súdom na Šimona Bradáča (*Bredacz*), podda-
ného na kráľovskom majetku v Lukavici, ktorý Jánovi ukradol pivo a pe-
niaze z truhlice. Šimon sa vo väzení k činu priznal. Na príhovor ručiteľov
z okolia bol prepustený pod podmienkou, že Jánovi zaplatí odškodné 6
zlatých florénov.¹⁶ Pivovar mohol pracovať i v nasledujúcom období. Ne-
musí to však znamenať, že produkcia chmeľu v chotári obce bola nad-
priemerná. Časť Lukavice patriaca Zvolenskému panstvu podľa majetko-
vého registra z roku 1570 chmeľ neodovzdávala (na rozdiel od väčšiny
ostatných dedín patriacich panstvu). Zároveň treba dodať, že v Lukavici
vlastnilo hradné panstvo najmenšie majetky. Lukavickí poddaní preto
panstvu niektoré komodity neodovzdávali.¹⁷ Mohli zároveň využívať
miestny mlyn. Podľa del'by rybník s mlynom stáli zrejme južnejšie od pi-
vovaru, po prúde Lukavice.¹⁸ Obidva objekty pritom bezprostredne ne-
susedili, ale ležali medzi nimi záhrada a lúky. V prípade mlyna ide o ob-
jekt výnimočne lokalizovaný presnejšie. Listina síce nespomína potok
Lukavicu, kde mlyn najpravdepodobnejšie stál, zároveň však uvádza zá-
hradu a lúky medzi mlynom a majerom Kunier (*predium Kwnyer*). Až do

¹⁵ KOPPÁNY, *A középkori Magyarországi kastélyai*, s. 47; HORVÁTH, Richárd: Rendszertelenség a rendszerben? A késő középkori castellumok és az írott források. In: *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Eds. I. Feld – S. Somorjay. Budapest : Castrum Bene Egyesület Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2008, s. 17; MNL OL, DL 93 730, 75 037, 70 545, DF 254 905.

¹⁶ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 117, 147; MATULAY, *Kongregačný protokol...*, s. 203, č. 358, s. 234-235, č. 443.

¹⁷ MNL OL, E 156, Urbaria et conscriptiones, fasc. 61, no. 69, pag. 34-46. Dostupné: <https://www.hungaricana.hu/en/databases/archives/> [cit. 29. 9. 2023]

¹⁸ Za predpokladu, že vymedzenie majetku prebiehalo v smere hodinových ručičiek, ako to bývalo zaužívané. MALINIÁK, Pavol: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 2009, s. 113.

súčasnosti sa zachoval živý názov Kunierová slúžiaci pre vyvýšeninu severozápadne od poľnohospodárskeho družstva v katastrálnom území Lukavice. Opisované majetky mohli ležať v okolí, severne od súčasného intravilánu Lukavice.

Na základe del'by z roku 1524 aj podľa sporov spojených s pivovarom sídlil v Lukavici iba najmladší spomedzi bratov Ján Domankuš. Jeho dvaja bratia získali podiely z otcovského majetku, ale už viac ako dve desaťročia žili v iných dedinách. Juraj sa priženil do váženejšieho a vplyvnejšieho šľachtického rodu z Ostrej Lúky a vďaka kontaktom na kráľovskom dvore sa stal dedičom tamojších majetkov. Začal používať prímeno Ostrolúcky a opakovane zastával úrad zvolenského podžupana. Ďalší z bratov Štefan sa usídlil bližšie k Lukavici v dedine Iliáš resp. Peťová (dnes miestna časť Banskej Bystrice) a podobne začal používať prímeno Eliáš. Úrad podžupana krátko zastával aj Štefan Eliáš, pričom do funkcie nastúpil priamo po svojom bratovi Jurajovi Ostrolúckom. V správe zemianskej stolice dlhodobejšie účinkoval aj Ján Domankuš, avšak iba na poste slúžneho.¹⁹ Situácia, keď členovia rodu opustili svoj pôvodný majetok, využili prefekciu a začali používať nové prímená a predikáty, odkazuje na skromné majetkové zázemie lukavických zemanov. Menej výraznú pozíciu Jána Domankuša v radoch šľachty v priľahlom regióne dokumentujú aj sobáše jeho dcér. Manželom Magdalény sa stal banskobystričský mešťan Leonard Hámorník (*Hamornyk*). Manželom Anny sa najprv stal Ján Plačko (*Plachko*), rovnako nešľachtického pôvodu. Jej ďalšími manželmi boli šľachtici Martin z Liptova a Blažej Rakonczay (z Rykynčíc v Honte). Tretia dcéra Dorota vstúpila do manželstva s Tomášom zo Seliec (predok šľachtického rodu Seleckých). Údaje zobrazuje rozrod potomstva po Ladislavovi Domankušovi, vyhotovený priamo za znením del'by z roku 1524 (zahŕňa preto aj synov Juraja a Štefana). Nevznikol však v stredoveku, ale až po polovici 16. storočia, o čom vypovedá i paleografická charakteristika. Rovnako, ako odpis listiny o del'be a ostatné zachované dokumenty.²⁰ Genealogická schéma predstavuje úžitkový štandard bez umeleckého stvárnenia. V súlade s dobovými požiadavkami ide o výsledok kompilácií zameraný výlučne na preukázanie vlastníckych práv. Nezohľadňuje preto členov rodu, ktorí neboli dôležití pre dedičské konanie.²¹

---

¹⁹ ĎURKOVÁ, Mária: Ostrolúckovci z Ostrej Lúky (Genealógia rodu do konca stredoveku). In: *Historický zborník*, roč. 14, 2004, č. 2, s. 64; MNL OL, DF 206 752; TÓTH, *Magyarország világi archontológiája...*, s. 385-386, 389-390.

²⁰ Najmladší z prepísaných dokumentov pochádza z roku 1549. ŠA BB, Ostrolúcky, Majet., škat. 2, Urpín 1524 - 1860, bez sign. Obr. 1 v prílohe.

²¹ FÜGEDI, Erik: Chapter VI. 'Verba volant...': Oral Culture and Literacy among the Medieval Hungarian Nobility. In: FÜGEDI, Erik: *Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hun-*

Pravdepodobne vyšší vek a chýbajúci mužskí dediči viedli Jána Domankuša k rozhodnutiu predat' majetok. V roku 1536 vykonal verejné vyhlásenie pred súdom Zvolenskej stolice. Upozornil a vyzval svojich príbuzných, že svoje dedičstvo v Lukavici – šľachtickú kúriu, polia, lúky a lesy ponúka na predaj, ak majú prednostný záujem o kúpu. S ponúkanou cenou však nebol spokojný. O dva roky naďalej ponúkal lukavický majetok na predaj. Napokon ho zanechal manželke Margite. Už ako vdova v roku 1542 pred stoličným súdom protestovala proti Baltazárovi, synovi tiež už nebohého Juraja Ostrolúckeho. Napriek zákazu odcudzil z humna v Lukavici seno. Pred súd sa nedostavil ani po opakovaných predvolaniach.²² Kúpou podielov od svojich bratrancov následne rozširoval svoju pozíciu. V roku 1544 predal Eliáš, syn nebohého Štefana Eliáša, pred výpravou proti Osmanom podiel v Lukavici Baltazárovi Ostrolúckemu za 24 zlatých. V nasledujúcom roku mu predal podiel v Lukavici za 18 zlatých aj Ján Eliáš, druhý syn Štefana Eliáša. Listiny o predaji nemenujú kúriu, avšak uvádzajú predaj celých podielov so všetkými úžitkami.²³ Po generačnej obmene tak šľachtický rod z Ostrej Lúky oficiálne vlastnil dve tretiny z majetku.

Zostávajúci tretinový podiel v kúrii a jej príslušenstvách mali v rukách dcéry a zaťovia nebohého Jána Domankuša. Baltazár Ostrolúcky oň prejavoval záujem, pričom od príbuzných požadoval dokumenty. Na obštrukcie sa sťažoval pred uhorským kráľom Ferdinandom I., ktorý v roku 1546 adresoval mandát richtárovi a prisáznym mesta Banská Bystrica. Tamojší mešťan Leonard Hámorník odmietal Baltazárovi Ostrolúckemu odovzdať listiny na majetky a majetkové práva, ktorý tým utrpel škodu. Panovník preto zástupcom mesta nariadil, aby predvolali obidve strany, preskúmali listiny a rozhodli v spornej veci.²⁴ Všetky tri dcéry – Magdaléna, Anna a Dorota – mali dedičský nárok na podiely z dievčenskej štvrtiny z otcovského majetku, aj keď sa vydali za nešľachticov. Pokiaľ sa vydávali ešte so súhlasom svojho otca, čo je viac ako pravdepodobné, prislúchajúcu štvrtinu mali dostať z nehnuteľností (*in natura*). Získali tak pozíciu mužského nadobúdateľa majetku a ich deti sa narodili ako šľachtici. Ak by dcéry zomreli, nárok na podiely zo štvrtiny malo ich potomstvo v oboch pohľadoch.²⁵

---

gary. London : Variorum Reprints, 1986, s. 14; OROS, Zuzana – ŠIŠMIŠ, Milan: *Rodové postupnosti a ich grafický vývoj*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2004, s. 29, 69-71. Ladislav Domankuš mal aj dcéry: Uršul'u a Margitu. Z otcovho majetku mohli získať dievčenskú štvrtinu vyplatenú v peniazoch. ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 325.

²² ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 219, 247, 283, 286.

²³ ŠA BB, Ostrolúcky, Majet., škat. 2, Urpín 1524 – 1860, bez sign.: listiny vydané Zvolenskou stolicou 3. januára 1544 a 23. januára 1545.

²⁴ MNL OL, U 197, Osztrólcuczy, no. 43.

²⁵ RADY, Martyn: The filial quarter and female inheritance in medieval Hungarian law. In: *...The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways... Festschrift in Honor of János M. Bak*. Eds. B. Nagy – M. Sebők. Budapest : CEU Press, 1999, s. 425-428; LACLAVÍKOVÁ, Miriam

Štvrtinu im bol povinný odovzdať mužský zákonný dedič, v tomto prípade Baltazár Ostrolúcky. Jeho sesternice podiely získali, využili ich však najmä na poskytovanie pôžičiek. V roku 1550 Leonard Hámorník (*Mal-leator*) s manželkou Magdalénou odovzdali do zálohu za 28 zlatých celý podiel v Lukavici Baltazárovi Ostrolúckemu. Táto časť dievčenskej štvrtiny tak pravdepodobne len krátkodobo pripadla väčšinovému vlastníkovi kúrie. Naopak, podiely sa trvalejšie zoskupili do jednej ženskej vetvy. Tomáš Dvorský zo Seliec s manželkou Dorotou v tom istom čase odovzdal do zálohu svoj podiel v Lukavici rovnako za 28 zlatých zemanovi Martinovi Nemešnému (*Nemezny*) a jeho manželke Anne.²⁶ Z nasledujúceho obdobia je zrejmé, že reálne išlo o predaj. Martin Nemešný s Annou Domankušovou neskôr navyše odkúpili aj podiel od Magdalény.²⁷ Je pozoruhodné, že Anna a jej potomstvo si udržali lukavický majetok aj počas nasledujúcich generácií.

Medzitým však vystúpili s vlastníckymi nárokmi dcéry a široké potomstvo (najmä rodiny Končekovcov a Baranovcov) nebohého Štefana Eliáša. V roku 1555 urobili pred hodnoverným miestom v Hronskom Beňadiku vyhlásenie. Všetky podiely v šľachtickej kúrii v Lukavici spolu s príslušenstvami vrátane mlyna a rybníka, ako aj s majetkami na Urpíne a v dedine Budička (dnes súčasť obce Trnie) predali za 50 uhorských zlatých Baltazárovi Ostrolúckemu.²⁸ So značným časovým odstupom tak došlo k finančnému vyrovnaniu so zostávajúcim potomstvom Baltazárovho strýka. Dievčenskú štvrtinu popritom naďalej užívali dcéry Jána Domankuša, čo vyvolávalo napätie. Ostrolúcky kúpu podielov zrejme neoznámil. To bolo snáď dôvodom nešpecifikovaného protestu, ktorý krátko pred predajom vykonal v mene svojej manželky Anny pred stoličným súdom Blažej Rakoncay. Vzniknutá situácia mohla práve v tom čase viesť k prepísaniu súboru dokumentov k majetkom Urpín, Budička a Lukavica (vrátane del'by z roku 1524), ktoré sa zachovali v archíve rodu Ostrolúckych. Neoverené odpisy listín mohli slúžiť na argumentáciu počas prebiehajúcich i nasledujúcich sporov. Z nich je zrejma tendencia vytláčať ostatné strany zo spoluvlastníctva kúrie a jej príslušenstiev. V roku 1563 pred stoličným súdom protestovala Magdaléna (zvaná aj

---

– ŠVECOVÁ, Adriana: *Žena v stredovekom a novovekom Uhorsku. Právne postavenie šľachtickej*. 2. vydanie. Praha : Leges, 2022, s. 92-102.

²⁶ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 332.

²⁷ O rozdelenie odkúpených podielov sa súdili potomkovia Anny z jej troch manželstiev. Podľa svedectva z roku 1584 ešte pred 32 rokmi odkúpil Martin Nemešný od svojich švagrin Doroty a Magdalény ich podiely v Domankušovej Lukavici za 55 zlatých, od každej za 27 zlatých a 50 denárov. ŠA BB, ZŽ, škat. 32, Kongregačný protokol II, pag. 154, 212, 216, 218, 232, 251.

²⁸ Slovenský národný archív v Bratislave, fond Hodnoverné miesto konventu benediktínov v Hronskom Beňadiku, Autentický protokol D, pag. 61-62.

Madlena), vdova po Leonardovi Hámorníkovi, proti Baltazárovi Ostrolúckemu, ktorý zbral jej dedičský podiel a spôsobil jej tak škodu.²⁹ Obsadzovanie majetku vychádzalo zo spochybňovania vlastníckych nárokov. V roku 1565 Blažej Rakonczay v mene manželky Anny opakovane oznámil úmysel predať podiel v Lukavici. Na základe predkupného práva vyzval príbuzných na odkúpenie majetku. Gašpar Ostrolúcky nato v mene svojho otca Baltazára proti Anne protestoval a vyhlásil, že nie je povinný od nej dievčenskú štvrtinu odkúpiť. Zároveň podal na ňu žalobu na kráľovskom dvore. Dodal k tomu, že po smrti Jána Domankuša uvedený podiel pripadol mužským dedičom a patrí im podľa večitého práva. Predaj štvrtiny z majetkového podielu preto Anne protestujúci zakázali.³⁰

Okolnosti sa vyvíjali v prospech ostrolúckych zemanov. Cisár Maximilián II. potvrdil 1. augusta 1570 súrodencom Gašparovi, Melicharovi a Františkovi Ostrolúckym vlastníctvo majetku nazvaného príznačne Domankušova Lukavica.³¹ Rozhodnutie podmienilo ich ďalší postup. Počas vianočných sviatkov v roku 1570 Gašpar Ostrolúcky, vtedy zastávajúci úrad zvolenského podžupana, vyslal do Lukavice úradníkov, ktorí zabrali Annin podiel. Podľa následnej sťažnosti Blažeja Rakonczaya tým porušil dohodu (*compositio*), ktorú uzavreli ešte s nebohým Gašparovým otcom. Blažej okrem toho v mene Anny a jej syna Jána Plačka ml. (z prvého manželstva) obvinil Gašpara Ostrolúckeho z poburovania na stoličnom aj kráľovskom súde. Pokiaľ možno považovať obsah protestácie za vierohodný, spomínaná dohoda mala charakter kompromisu medzi obidvomi stranami. Navzdory konfliktom opäť vznikla nová dohoda rešpektujúca požiadavky Anny a jej rodiny. V roku 1578 Anna, vtedy už vdova po Blažejovi Rakonczayovi, protestovala pred stoličným súdom. Vyhlásila, že jej nebohý manžel dal synovi Michalovi Rakonczayovi do úžitku tretinu z majetku v Lukavici. Michal ho slobodne vlastnil, ale bránil jej v prístupe.³² Správa vypovedá o pokračujúcom užívaní dievčenskej štvrtiny, v tomto prípade nespochybniteľne šľachticmi. Nezmenili sa ani väčšinoví vlastníci kúrie. Podľa rozhodnutia krajinského sudcu Mikuláša Báthoryho v roku 1579 patrili Ostrolúckovcom šľachtické kúrie na Ostrej Lúke a v Lukavici, ako aj majerský dom na spôsob šľachtickej kúrie (*domus allodialis in modum curiae nobilitaris*) v lokalite Gunda pri rieke Hron.³³ Zmienka o majerskom hospodárstve pripomínajúcom kúriu otvára otázku využívania lukavickej kúrie. V roku 1580 príbuzenstvo ostrolúckych zemanov viedlo pred stoličným súdom spor kvôli spustnutému

²⁹ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 308, 385.

³⁰ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 406, 408, 411-412.

³¹ MNL OL, U 197, Osztrölcuczky, no. 56.

³² ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol I, pag. 492, 494, 597.

³³ MNL OL, U 197, Osztrölcuczky, no. 59.

majeru v Gunde, severne od Ostrej Lúky. Melichar a František Ostrolúcki voči tomu namietali, že žaloba bola nepresná, lebo pustá je šľachtická kúria v Lukavici.³⁴ Zdá sa teda, že kúria bola neobývaná, k čomu mohli prispieť dlhodobé nezhody medzi početnými spoluvlastníkmi. Zodpovedá tomu zdôrazňovanie hospodárskeho využívania majetku bez pôvodnej úlohy šľachtického sídla.

Anna Domankušová sa zrejme dožila vyššieho veku, pričom jej posledná vôľa sa stala predmetom ďalších sporov. Annin syn Ján Plačko ml. sa pred stoličným súdom bránil pred nárokmi svojich sestier, ktoré požadovali vyplatenie dedičstva po matke a rozdelenie majetku. Predložil testament Anny Domankušovej spísaný po slovensky (*littera testamenti sclavonice scripta*) z roku 1582, podľa ktorého bol dedičom majetkového podielu. Súd však opakovane rozhodol, že Ján Plačko má sestrám vyplatiť polovicu z peňazí a odovzdať polovicu majetku. Okrem Jána Plačka, ktorý si nárokoval tretinový podiel v kúrii, sa o dedičstvo hlásil aj vnuk Anny Domankušovej – chlapec Štefan narodený z manželstva Doroty Rakonczayovej a Jána Horváta, inak Vokšiča (*Horwath alias Voxytth*).³⁵ Išlo o rod chorvátskeho pôvodu, ktorý sa už predtým usadil v Novohradskej stolici.³⁶ Nasledujúce osudy kúrie boli spojené práve s rodmi Plačkovcov a Horvátovcov. Prevažnú časť z kúrie a jej príslušenstiev mali naďalej v rukách Ostrolúckovci. Konkrétnejšie poznatky prináša domový súpis Zvolenskej stolice z roku 1598. Melicharovi Ostrolúckemu, ktorý oficiálne figuroval ako jediný vlastník, podľa súpisu patrilo v Lukavici sedem domov. Naopak, daňový súpis z roku 1609 stroho označuje šľachtický majetok v Lukavici ako zhorený či vypálený.³⁷ Azda i tento stav mohol prispieť k vlastníckym zmenám.

Pred stoličným súdom v tom istom roku protestoval zástupca Melichara Ostrolúckeho proti Tomášovi Horvátovi a jeho manželke Anne Plačkovej. Zakázal im predať, zálohovať alebo akýmkoľvek spôsobom scudzit' majetok a šľachtickú kúriu v Lukavici. Tomáš Horvát voči tomu namietal, že má právo slobodne nakladať so svojim majetkom.³⁸ Zákaz predaja odkryl nové príbuzenské vzťahy. Spomínaná Anna bola najpravdepodobnejšie dcérou Jána Plačka ml. Pôvod jej manžela nie je presnejšie určený, hoci by sa logicky ponúkala príslušnosť k rodu Vokšičovcov. Po určitej odmlke pôsobí prekvapujúco ďalší údaj v medzerovitých prameňoch. V roku

³⁴ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol II, pag. 160.

³⁵ ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol II, pag. 154, 212, 232, 251.

³⁶ BOJNIČIĆ, Ivan von: *Der Adel von Kroatien und Slavonien. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. Nürnberg: Bauer & Raspe, 1899, s. 202.

³⁷ MNL OL, Magyar Kamara Archívuma, E 158, Conscriptioes portarum, Comitatus Zolien-sis, 1598, pag. 592, 1609, pag. 661.

³⁸ ŠA BB, ZŽ, škat. 35, Kongregačný protokol VI, pag. 13-14.

1626 sa Melichar Ostrolúcky ml. dohodol s Annou Plačkovou – odstúpil a prenechal jej kúriu v Domankušovej Lukavici.³⁹ Dôvody rozhodnutia nie sú známe. Sporná kúria pre dovtedajšieho väčšinového vlastníka zrejme nebola atraktívna a zjavne v nej nesídlil. V nasledujúcich rokoch si Melichar Ostrolúcky ml. dal na Ostrej Lúke postaviť nový kaštieľ.⁴⁰ V pôvodnej kúrii žila Anna Plačková, zakrátko už v postavení vdovy. V Lukavici okrem toho sídlil aj ďalší člen rodu Horvátovcov. Žiaľ, bez určenia presnejšieho príbuzenského vzťahu. V súpise šľachty Zvolenskej stolice v roku 1632 vystupoval Juraj Horvát z Lukavice.⁴¹ Možno iba predpokladať, že bol blízkym príbuzným (synom?) Tomáša Horváta. Po smrti obidvoch Horvátovcov užívali majetok ich vdovy, avšak nie v rovnakom rozsahu. V roku 1639 pred stoličný súd predstúpil zástupca šľachtickej Zuzany Čurhajovej (*Curhaj*, pôvodom zo Zvolena), vdovy po Jurajovi Horvátovi. Vyhlásil, že Anna Plačková, vdova po Tomášovi Horvátovi, v termíne na sv. Michala (29. septembra) zaplatila nájom a odovzdala štvrtinu zo všetkých siatin – z ozimín, ako aj z jarín. Ďalej mala Plačková každoročne platiť Čurhajovej 10 zlatých. Súd zároveň určil, že ak jej nebude chcieť platiť, potom bude majetok odčlenený podľa vdovského práva (*ius viduitatis*) a pripadne Zuzane Čurhajovej.⁴² Postavenie obidvoch spoluvlastníčok naznačuje, že po ovdovení nevstúpili do nových manželstiev. Z kontextu môže zároveň vyplývať, že nezanechali legitímnych potomkov, presnejšie mužských dedičov.⁴³

Vývoj v nasledujúcom období nie je natoľko zreteľný. Lukavickú kúriu nadobudli snád' kúpou alebo ženbou noví šľachtickí vlastníci. Podobne, ako v prípadoch Rakonczayovcov a Vokšičovcov k nim patrili zemaniam migrujúci z južnejšie položených regiónov pod osmanským tlakom. V súpise šľachticov s jednou kúriou vo Zvolenskej stolici sú v roku 1642 známi zemaniam z Lukavice: František Szúdy (zo Súdoviec v Honte) a Michal Kerencsényi (azda z Herencsény v Novohrade). Obaja vzápätí figurovali v súpisoch stoličnej šľachty poskytujúcej prostriedky na podporu bojujúceho vojska. Od záveru 40. rokov vystupoval ako vlastník kúrie iba František Szúdy.⁴⁴ Treba podotknúť, že vo vzťahu k vlastníckej štruktúre došlo len k zmene majiteľa kúrie a jej príslušenstiev. Ostatné majetky v chotári Lukavice zostali v rukách dominantných vlastníkov.

³⁹ ŠA BB, Ostrolúcky, Majet., škat. 2, Elenchy 1505 – 1759, L. 28.

⁴⁰ JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla...*, s. 97-98.

⁴¹ ŠA BB, ZŽ, škat. 37, Kongregačný protokol XI, pag. 39. Jeho príslušnosť neurčil ani FÖGLEIN, Antal: Családtörténeti adatok Zólyom vármegyéből (Folytatás). In: *Magyar Családtörténeti Szemle*, III. évf., 1937, 9-10. sz., s. 184.

⁴² ŠA BB, ZŽ, Kongreg. protokol XI, pag. 649, 651.

⁴³ LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ, *Žena v stredovekom a novovekom Uhorsku...*, s. 159-166.

⁴⁴ ŠA BB, ZŽ, škat. 38, Kongregačný protokol XIII, pag. 102, škat. 38, Kongregačný protokol XIV, pag. 431, škat. 39, Kongregačný protokol XV, pag. 10, 335.

Polovica poddanských usadlostí v dedine patrila Zvolenskému panstvu a druhá polovica naďalej rodu Ostrolúckych.⁴⁵ Od roku 1659 v súpisoch šľachty figuroval Ján Szúdy, ktorý podľa všetkého zdedil kúriu po Františkovi. V závere 17. storočia v súpise platieb viazaných na sídla šľachticov vo Zvolenskej stolici sa ešte objavila kúria Szúdyovcov v Lukavici. V nasledujúcich rokoch sa zmienky o nej podľa súčasného stavu poznania vytrácajú.⁴⁶ Na druhej strane, do popredia vystupujú záujmy Ostrolúckovcov vlastniacich majetky v chotári Lukavice až do 20. storočia.⁴⁷

Pokus o lokalizáciu šľachtickej kúrie vychádza z niektorých indícií. Polohu pozemkov, ktoré sa na sklonku stredoveku stali predmetom del'by signalizujú miestne názvy. Listinnou zmienkou priamo doložený je názov Kunierová v severnej časti súčasného katastrálneho územia. Do súčasnosti sa zachoval i názov vrchu Domankuš (414 m) pri severnom okraji chotárnej hranice na sútoku Lukavice s Jasenicou (už v katastrálnom území Dolnej Mičinej). Výskyt toponým môže upozorňovať na situovanie pôvodnej Domankušovej Lukavice. Ďalším východiskom sú opisy kúrie, z ktorých vyplýva, že mohla byť solitérnym objektom. Del'ba z roku 1524 ani mladšie pramene medzi príslušenstvami kúrie neuvádzajú susediace poddanské usadlosti. Ak sa poloha majetku ani neskôr nemenila, nemožno vylúčiť jeho umiestnenie severne od intravilánu obce na pravej strane potoka Lukavica. Historické mapy v uvedenom území zobrazujú len majerský dvor. Polohu najprv lokalizuje mapový list prvého vojenského mapovania z roku 1783. Severne od dediny schematicky zakresľuje majer (*M:h:*). Mapový list druhého vojenského mapovania z roku 1844 spresňuje, že išlo o majer Ostrolúckych (*Ostrolukaer MH*). Areál rovnako označuje i katastrálna mapa z roku 1860 (*Mayerhof Osztroluczky major*). Mapy zobrazujú nádvorie približne štvorcového pôdorysu, po obvode obšavané štyrmi, neskôr už piatimi drevenými aj kamennými stavbami.⁴⁸ V súčasnosti ide o obytné domy a hospodárske stavby označované ako majer na návrší medzi hlavnou cestou a potokom

---

⁴⁵ Podľa urbára z roku 1652 a súpisu poddaných z roku 1671. MNL OL, P 1291, Esterházy család zólyomi ágának levéltára, Uradalmi iratok, 89 csomó, fol. 19v; ŠA BB, ZŽ, škat. 40, Kongregačný protokol XVIII/1, pag. 384.

⁴⁶ ŠA BB, ZŽ, škat. 39, Kongregačný protokol XVI, pag. 482, Kongreg. protokol XVIII/1, pag. 285, škat. 42, Kongregačný protokol XXII, pag. 646, 668. Ďalšie doklady uvádza FÖGLEIN, Antal: Családtörténeti adatok Zólyom vármegyéből (X. közlemény). In: *Magyar Családtörténeti Szemle*, V. évf., 1939, 3. sz., s. 101. O kúrii sa už nezmienil Matej Bel, ktorý vo *Vedomostiach* z roku 1736 inak dôsledne menoval a opisoval kúrie a kaštiele v jednotlivých dedinách. BEL, Matej: *Zvolenská stolica*. Preklad Imrich Nagy. Čadca : Kysucké múzeum, 2017, s. 463.

⁴⁷ CSAPÓ, Az osztrólukai Osztroluczky család..., s. 69-71.

⁴⁸ Vojenské mapovania dostupné na: <https://maps.arcanum.com/en/browse/composite/> [cit. 19. 9. 2023]. Katastrálna mapa: Ústredný archív geodézie a kartografie v Bratislave, Zvolenská župa, Lukavica. Za poskytnutie fotografie mapy ďakujem kolegovi Otovi Tomečkovi.

Lukavica. Hypoteticky je možné uvažovať o opätovnom prevzatí bývalej kúrie šľachticmi z Ostrej Lúky a jej pretvorení na majer, k čomu mohli napomôcť hospodárske zázemie kúrie. Inou, menej presvedčivou možnosťou je neurčená lokalizácia kúrie a stotožnenie majera Ostrolúckych s niekdajším majerom Kunier. O tomto majeri či prédiu však chýbajú z mladšieho obdobia správy. Terénny názov Kunierová je navyše od areálu súčasného majera vzdialený minimálne 300 m.

Pramennú hodnotu del'by šľachtického majetku z roku 1524 zdôrazňuje detailný opis kúrie, ku ktorému v skúmanom regióne doposiaľ chýbajú analógie. Del'by a nadväzujúce opisy okolitých kúrií alebo kaštieľov začínajú od druhej polovice 16. storočia (zvyčajne však od 17. storočia), hoci ich vlastníci v porovnaní s lukavickými zemanmi neraz dosahovali vyššie spoločenské postavenie. Tieto opisy, dopĺňané údajmi v testamentoch a inventároch, zaznamenávajú kamenné stavby, obvykle už v renesančnom slohu.⁴⁹ V prípade kúrie v Lukavici ide o staršiu vývojovú líniu sídla nižšej šľachty. Podľa opisu na sklonku stredoveku tvorila ústredný objekt zemepanského dvora stavba päťpriestorovej, možno podpivničenej kúrie. Dom mohol mať pozdĺžnu dispozíciu, v neskorom stredoveku bežne rozšírenú vo vidieckom prostredí.⁵⁰ Spolu s ostatnými objektmi mohol preto prevažovať celkový rustikálny charakter sídla, ktorý však dopĺňalo vyvinuté hospodárske zázemie (pivovar, rybník, mlyn). Okrem majetkových pomerov sonda do Lukavice súčasne osvetľuje nemenej významné právne a sociálne postavenie spoluvlastníkov, vrátane žien a spríbuznených osôb nešľachtického pôvodu. Predstavuje tak rôzne formy koexistencie v mikrosvete zemanov v podmienkach menšieho majetku, v ktorom sa sústreďovali rôznorodé záujmy.

⁴⁹ TAKÁCS, *Magyarországi udvarházak...*, s. 186, 205, 225; JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla...*, s. 34-35, 41, 76-77, 80-82, 98, 112-113.

⁵⁰ KUBINYI, András: *Bäuerlicher Alltag im spätmittelalterlichen Ungarn*. In: *Bäuerliche Sachkultur des Spätmittelalters. Internationaler Kongress Krems an der Donau 21. bis 24. September 1982*. Ed. H. Appelt. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1984, s. 239-243; RUTTKAY, Matej: *Dedina a dom vo vrcholnom a neskorom stredoveku*. In: BOTÍK, Ján – RUTTKAY, Matej – ŠALKOVSKÝ, Peter: *Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1998, s. 55-63.

Príloha 1

Zvolen, 5. mája 1524

Zvolenský župan Bernard Beheim a slúžni Zvolenskej stolice vydávajú listinu, ktorou potvrdzujú del'bu majetku v Lukavici vykonanú komisiou šľachticov 12. marca 1524. Šľachtickú kúriu po Ladislavovi Domankušovi a jej príslušenstvá rozdelili na tri časti, ktoré pripadli jeho synom Jurajovi (Ostrolúckemu), Štefanovi (Eliášovi) a Jánovi Domankušovi.

Originál listiny sa nezachoval. Jej text v jednoduchom odpise z 50. rokov 16. storočia, na papieri, latinsky. Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Rod Ostrolúcky z Ostrej Lúky, Majetkovoprávne písomnosti, škat. 2, Urpín 1524 – 1860, bez signatúry.

Nos Bernhardus Behemus comes et iudices nobilium comitatus Zoliensis damus pro memoria, quod nos litteras serenissimi principis et domini, domini Ludovici regis Hungarie et Bohemie, domini nostri gratiosissimi preceptorie nobis directas et loquentes honore, quo decuit accepimus in eo, quod nos, inter nobiles Georgium, Stephanum ac Johannem, fratres scilicet carnales, filios condam nobilis Ladislai Domankos de Lwkawycza, de universis bonis tam mobilibus, quam etiam immobilibus, ac portionibus possessionariis ipsorum quibuslibet paternis scilicet et maternis in possessione Lwkawycza eosdem concernentibus, omnino in comitatu Zoliensi existentibus et habitis, rectam et aequalem divisionem iuxta approbatam regni huius consuetudinem, atque lege requirente facere deberemus. Itaque nos iuxta contenta litterarum earundem preceptorialium Serenitatis sue, tum etiam deinde eorundem nobilium prefatorum petitione et requisitione inclinati, ex nobis septem nobiles probos et idoneos viros ad eandem divisionem fideliter peragendam, Balthazarum de Radwano vicecomitem, Johannem Sthek, Nicolaum Precopii iudices nobilium comitatus Zoliensi, Simonem Wyscheleny castellanum castri Wygles, Georgium Mychynzky, Petrum de Radwano, ac Martinum castellanum castri Lypch, aliis absentibus duximus destinandos, qui tandem deinde ad nos reversi uniformiter nobis retulerunt hoc modo, quomodo ipsi circa festum divi Gregorii papae proxime preteritum¹ ad faciem predictae possessionis Lwkawycza accessissent, ibidemque omnia et quaelibet bona et res immobilia, portionesque possessionarias, nec non unam curiam nobilitariam, aedificio constructam, paterno iure easdem partes concernendas divisissent aequaliter inter easdem partes eo modo: Stubam nigram, coquinam antiquam, habitationem post coquinam habitam, ac partem pretorii tertiam, intrando eandem domum per portam, tendendo ad statuum in medio eiusdem pretorii sitam et habitam, et ad parvum hostium ac partem cellarii tertiam dederunt ac sequestrarunt dicto Johanni Domankos, filio suprafati condam Ladislai Domankos de Lwkawycza scilicet iuniori. Partes tamen duas dicti pretorii et requirendas duas partes cellarii, lucidam una cum habitatione deliberaverunt ac adjudicarunt Georgio ac Stephano,

eiusdem quondam Ladislai Domankos filiis natu maiori. Exeundo de eadem domo per hostium parvum eundo ad curiam, stabula in quibus clauduntur vel etiam saginantur porci, tendendo ad manum dextram versus orientem, deliberarunt et appropriarunt Georgio et Stephano iamfatis. Tamen [stabula]^a eiusmodi^b tendendo ad manum sinistram versus meridiem, dederunt et assignarunt dicto Johanni, filio videlicet iuniori. Ceterum ubi pecora conservantur, partes videlicet duas versus occidentem, deliberatum et appropriatum est Georgio et Stephano iamdictis, terciam vero partem versus orientem deliberarunt et appropriarunt Johanni, filio scilicet iuniori. Sed horreum, partes videlicet duas, dederunt et sequestraverunt. Partem superiorem versus occidentem Georgio et Stephano dictis, tamen terciam partem eiusdem horrei versus orientem dederunt et appropriarunt Johanni iamdicto. Deinde intrando eandem curiam eorum paternam iuxta portam reformaculum galinarum vulgo t.^c dictum, ac supra eandem portam pinaculum adiudicatum et appropriatum est Georgio ac Stephano iam sepefatis. Item versus orientem quedam stuba nigra iuxta fluvium Lwkawycza dictum sita, una cum braxatorio deliberaverunt, adiudicaverunt et appropriaverunt iam sepedicto Johanni, filio videlicet iuniori. Item piscinam et molendinum praescripti fratres in tres debent uti partes, sed a dicta piscina omnes hortus ac etiam fenilia usque molendinum adiudicatum et appropriatum est Johanni Domankos ac heredibus eorum. Tamen a prefato molendino omnes hortus ac fenilia usque predium Kwnyer² dictum, partes scilicet duas, datum et appropriatum est Georgio ac Stephano dictis. Item agriculturas cultas et incultas, prata, fenilia, nemora, montes et promontoria et similia eosdem hereditario [iure]^d concernenda, ipsimet (ut fratres) partes videlicet in tres inter se dividi et sequestrari debeant et teneantur. Si vero aliqua partium premissarum eandem divisionem in nihilum redigere vellet, ex tunc eadem pars in aestimatione partis sue, sibi cedenti, convincatur. In cuius rei memoriam prenominatis Georgio, Stephano ac Johanni, filiis quondam Ladislai Domankos et testimonio fide digno presentes litteras nostras ex sede nostra comitatus Zoliensis sigillis nostris consignatas dedimus, feria quinta proxima post Philippi et Jacobi apostolorum, anno Domini 1524.

^a *Porušené miesto, čitateľné iba ...la.*

^b *Opravené z eiuscemodi.*

^c *V zachovanom znení skratky w^o. t., v pôvodine azda vo význame tyúkól (mad'. kurín).*

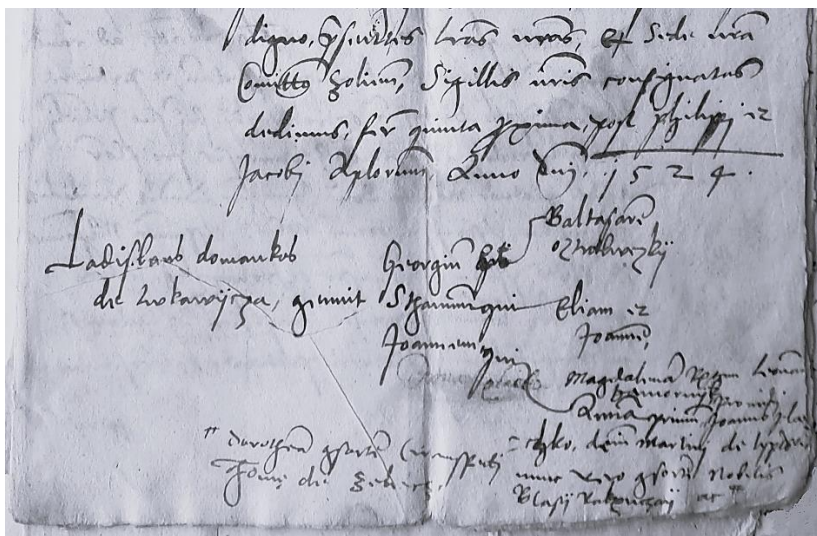
^d *Doplnené, v zachovanom znení chýba.*

¹ *12. marca 1524.*

² *Dnes poloha Kunierová v k. ú. Lukavica.*

Obr. 1. Rozrod potomstva Ladislava Domankuša z Lukavice, doplnený v polovici 16. storočia za text listiny z roku 1524.

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Rod Ostrolúcky z Ostrej Lúky, Majetkovoprávne písomnosti, škat. 2, nesign. Foto: Pavol Maliniak.